

ÇAĞDAŞ TÜRK HİKÂYESİNDE SEMANTİK YAPI
Tanpınar'ın *Abdullah Efendinin Rüyaları*'ndaki Hikâyelerinin Tahlili
Sarah Moment Atış

Çağdaş Türk Hikâyesinde Semantik Yapı'nin yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 452

Sertifika No: 14420

Türk Edebiyatı - İnceleme: 58

ISBN: 978-975-995-217-4

1. Baskı: Mart 2011

Eserin İngilizce İsmi: Semantic Structuring in the Modern Turkish Short Story, An analysis of “The Dreams of Abdullah Efendi”

Dizi Editörü: İnci Enginün

Kapak Tasarımı: Sermin Yavuz Sahife Düzeni: E. Gökçe Aksoy

Basım Yeri: Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi Birlik Cad. Yayıncılar Birliği Sitesi
No: 32 Kapı No: 4G Yakuplu – Büyükçekmece / İstanbul

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Devekaldırımı Cad. Gelincik Sok. Güven İşhanı No: 6
Mahmutbey – Bağcılar / İstanbul

Dağıtım ve Satış: Ana Yayın Dağıtım
Molla Fenari Sok. No: 28 Yıldız Han Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 41 (3 hat) Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

Sarah Moment Atış

ÇAĞDAŞ TÜRK HİKÂYESİNDE
SEMANTİK YAPI

Tanpınar'ın *Abdullah Efendinin Rüyalari*'ndeki
Hikâyelerinin Tahlili

Türkçesi
Zekeriya Başkal

DERGÂH YAYINLARI

Klodfärer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34112 Sultanahmet / İstanbul

Tel: [212] 518 95 78 (3 hat) Faks: [212] 518 95 81

www.dergahyayinlari.com / bilgi@dergahyayinlari.com

SARAH MOMENT ATİŞ 1941 yılında ABD'nin Maryland eyaletindeki Baltimore şehrinde doğdu. Aynı şehirdeki devlet okullarında eğitim aldı, Pennsylvania'daki Bryn Mawr College'de Sanat Tarihi bölümünden lisans ve Michigan Üniversitesi'nde İslami Sanat Tarihi ile Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden yüksek lisans derecesini aldıktan sonra, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın önerisini değerlendirerek öğrenimine İstanbul Üniversitesi'nde devam etti. *Beş şehir* adlı deneme kitabını okuması ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerine olan ilgisi arttı. Doktorasını yine Michigan Üniversitesi'nde tamamladı ve Amerikan Bilimsel Topluluklar Konseyi (ACLS) ve Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi (SSRC)'nin doktora sonrası bursları sayesinde Erzurum ve Kars yörelerindeki köylü çiftçiler arasında sevilen âşıkların şiirlerini kaydetmek üzere Türkiye'ye geri döndü. Ardından Madison şehrindeki Wisconsin Üniversitesi'nin öğretim görevlisi kadrosuna atanarak, 20. Yüzyıl Türk Dili ve Edebiyatı uzmanı olarak akademik görev alan ilk Amerikalı âlim oldu. Atış halen aynı üniversitenin Asya Dilleri ve Kültürleri bölümünde profesördür ve Türk dili, edebiyatı ve folklor üzerine lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde dersler vermektedir. Wisconsin Üniversitesi Yurt Dışında Uygulamalı Eğitim Programı çerçevesinde kendisinin hazırlamış olduğu Ege Üniversitesi yaz seminerleri için Wisconsin öğrencilerinden birkaç grubu Türkiye'ye götürmüştür. Atış Wisconsin Üniversitesi'nde Orta Doğu Çalışmaları Programı'nın müdürü olarak görev yapmıştır ve Folklor ve Orta Asya Çalışmaları Programlarının üyesidir. Buna ilaveten, Türk Etüdları Derneği (TSA) eski başkanlarından ve Amerikan Türk Dilleri Okutmanları Derneği (AATT) kurucu üyelerindedir.

Elinizdeki kitap ilk kez 1983 yılında E.J. Brill tarafından *Semantic Structuring in the Modern Turkish Short Story: An Analysis of "The Dreams of Abdullah Efendi" and Other Short Stories by Ahmet Hamdi Tanpınar* adı altında basıldı ve Tanpınar hakkında İngilizcede çıkmış ilk dikkate değer çalışmaydı. Atış'in son zamanlarda çıkan dikkate değer diğer bir çalışması yeni Türk edebiyatında İslami konuları vurgulayan ve Oxford Encyclopedia of the Islamic World (Oxford University Press 2009)'de yayınlanan "Turkish Literature" adlı makalesidir. Diğer araştırmalarının odak noktası sözlü anlatım ve şiir türleri üzerinedir. Örneğin, Walter Andrews'in derlediği *Intersections in Turkish Literature* (Michigan University Press 2001)'de yayınlanan "Telling Tales in the Mirrors of Turkish 'Folk' and American 'Pop' Culture: A Comparison of Two Versions of Eberhard-Boratav Tale Type 167, Nar Tanesi and Aarne Tale Type 709, Snow White"'dır. Atış halen üzerinde çalışmakta olduğu Türkiye'de Edebiyat ve Antropoloji konulu kitap projesiyle ilintili olarak Michigan Üniversitesi'nde ziyaretçi Rockefeller araştırmacısı olarak bulunmuştur. Bu projenin temeli Atış'in kırk beş yıldır devam edegelen orta ve doğu Anadolu'daki geniş saha tecrübesine dayanmaktadır.

Resmine Ann
ve büyükannesi
Ann Faben Moment için

SUNUŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar hakkında yurt dışında hazırlanmış *Semantic Structuring in the Modern Turkish Short Story, An Analysis of "The Dreams of Abdullah Efendi"* (Leiden, E.J. Brill, 1983) adlı ilk İngilizce kitabın sahibi olan Prof. Dr. Sarah Atiş Wisconsin Üniversitesi Asya Dil ve Kültürleri bölümü öğretim üyelerindedir. Bu çalışma Prof. Dr. Sarah Moment Atiş'in doktora tezidir.

Prof. Dr. Sarah Moment Atiş, üniversitenin Orta Doğu Araştırmaları Programı başkanlığını yürütmüş ve Orta Asya Araştırmaları ve Folklor programlarının üyesidir ve Amerika'daki çeşitli Türk dili araştırmaları kuruluşlarının üyesidir.

Türk edebiyatının çeşitli konularında yazdığı çok sayıda makaleleri bulunmaktadır.

Tanpınar hakkında hazırladığı doktora tezinden sonra bu konuda başka çalışmalar da yapmıştır: "Patterns of Prose in the Poetry of A.H. Tanpınar," Twelfth Annual Meeting of the Middle East Studies Association, Ann Arbor, Nov. 9, Workshop 2, *Literary Theory and Analysis in Near Eastern Literatures*. 1978.

"The Order of Dream in Ahmet Hamdi Tanpınar's Poetics," (Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Poetikasında Rüya Nizamı) Invited Plenary Session Paper, 11 Nov. *II International Conference on Turkish Literature and History*, Celal Bayar University, Manisa, Turkey, 2005.

Sarah Atiş Türk dili ve edebiyatının bütünüyle ilgilenmek mecburiyetinde olduğu için belirli bir dönem ve kişiler üzerinde yoğunlaşmak yerine Türk edebiyatını bütün olarak işlemekteyse de son yıllardaki çalışmalarında halk edebiyatına ağırlık vermektedir.

Elinizdeki kitap *Semantic Structuring in the Modern Turkish Short Story, An Analysis of "The Dreams of Abdullah Efendi"* nin Türkçeye çevirisidir. Türkçe bilmeyen okuyucu için Prof. Atiş incelediği hikâyelerden biri olan "Abdullah Efendinin Rüyaları" nı da örnek olarak İngilizceye çevirmiştir. Eser Türkçeye çevrilirken kitabın ikinci bölümünde bulunan İngilizce çeviri çıkarılmıştır. "Abdullah Efendinin Rüyaları" İngilizceye çevrilmiş olan ilk Tanpınar metni olmaktadır.

Sarah Atiş kitabının Giriş bölümünde Tanpınar üzerindeki incelemelerden söz ederken 1938-1962 arası onun hakkında ne kadar az –sadece dokuz– yazı yayımlandığına da haklı olarak dikkati çeker. Tanpınar' ı Türk edebiyatı içindeki yerine yerleştirirken incelemecinin çektiği sıkıntılardan biri de elinde Cumhuriyet dönemini bütün olarak ortaya koyan bir edebiyat tarihinin bulunmamasıdır. Atiş'in bu gibi şikâyetleri son yirmi yılda hayli tamamlanmıştır. Prof. Atiş bu bölüm de dahil eserlerini yeni baştan yazmamıştır. Bu bakımdan eserin yayımlandığı tarihi okuyucunun unutmaması gerekir. Bugün Tanpınar üzerinde o kadar çok araştırma ve inceleme yapılmıştır ki, bir bakıma elimizdeki kitap bu alandaki ilklerden biri olarak tarihî bir değer kazanmıştır.

Her yöntem gibi, yapısal açıdan inceleme de, ele alınan beş hikâyenin bazı yönlerini aydınlatmada yararlı olmuştur. İnceleme, yapı benzerliklerinin, hikâyelerde açıkça söylenmeyen anlam katmanlarını göstermede bu yöntemin katkısını ortaya koymaktadır. Hikâyelerin hepsinin müzikte olduğu gibi "dört temel fasla" ayrılmasının da önemine ilk dikkati çekenlerden biri –belki de ilki– Sarah Atiş'tir. Bir bütün olan edebî eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamak

üzere unsurlara bölünmesi ve dağıtılması temel ve yardımcı unsurların her hikâyede nasıl tekrarlandığını ve yazarın dünyasına nasıl bağlandığını göstermek bakımından çok yararlı olmuştur.

Bu hikâyelerin hepsinin yapı bakımından ortak nitelikleri belirtilirken, aslı ve tâli (birincil, ikincil) öğelerin tesbiti hikâyelerin ilk okunuşundaki belirsizliği siler. Bu incelemeye belki okuyucu “Zaman Kırıntıları” ve onunla aynı tarihlerde yazılmış şiirleri de okuyarak katılırsa, Tanpınar’ın bütün eserlerini yekpâre bir bütünlükte görebilir. Bu yekpâre bütünlük Tanpınar’ın hem duygularını yansıttığı bazı şiirlerinde hem de günlüklerinde görüldüğü üzere eserlerinin hepsini biraraya toplama ve ona belki de bir senfoni bütünlüğünü sağlama arzusunu ne oranda gerçekleştirebildiğini de gösterir.

Sarah Atiş “yapısal tahlillerin anlama doğrudan ilişkili olduğunu ispat” ettiğini belirtse de bu nokta üzerinde haklı olarak geniş şekilde durmamış, fakat hikâyelerdeki “ikincil ölçütlerin belirlenmesi ve sistemli olarak incelenmesi” ile hikâyelerdeki “birden fazla anlam katmanları”na ulaşılabilceğini ifade etmiştir, ki Tanpınar okuyucuları her okuyuşlarında, böylesine bir yöntem kullanmadan sezdikleri gerçeğin doğrulandığını görmekteydiler.

Belirli bir yöntemin eşit olarak uygulanması bazen hikâyelerdeki anlam kaymasına yol açmaz mı? “Erzurumlu Tahsin’de Tahsin zaten savaşın yığıldığı bir insandır. Tabiatın yıkıcılığı onu daha fazla etkilemez. Onun “demek ki şimdi bütün şehir bana benzedi” cümlesi, kullanılan yöntemde dikkat çekici değildir, halbuki anlatıcının bir ölüm peygamberine benzettiği Tahsin’in savaş tecrübesi aynı zamanda toplumun savaş tecrübesidir ve “Evin Sahibi”nde, Sarah Atiş’in ısrarla üzerinde durduğu sosyal planla birleşir.

Her yöntem kendi dışındaki noktalara kapalıdır, bu yüzden de her yöntem eseri bir açıdan aydınlatırken başka açılardan karanlıkta bırakabilir.

Kitapta incelenen üç hikâyenin de bir başka küme teşkil etme-

si ilginç bir sonuçtur ve ikinci kümede yer alan “Erzurumlu Tahsin” ve “Evin Sahibi” yazarın biyografisiyle ilgili olmasından kaynaklanmış olabilir.

Tanpınar hakkında yurt dışında yapılmış bu ilk çalışma ve bir hikâyesinin çevirisi uzun zaman yankısız kaldı. Kitabın özellikle son bölümündeki yorumlar tartışmaya açıktır. 1980’li yıllara ait olan bu çalışma bir başlangıçtır ve bundan dolayı da ihmal edilmemelidir. Tanpınar’ın günlüklerinin ortaya çıkması, onun sanatına ulaşmak için geçirdiği çırpınmaları da açıklar, ki bunların bir kısmı Sarah Atiş tarafından günlükler görülmeden tesbit edilmiştir. Bu hikâyeler otobiyografik okumaya açıktır ve böyle bir teşebbüse girişenler sık sık Tanpınar’ın biyografisiyle ilgili ayrıntıları bilme özlemini duyarlar. Tanpınar’ın “medeniyet krizi” diye nitelediği Doğu-Batı arasındaki farklılığın doğurduğu gerilimi o da nice yazar/düşünür gibi farketmiş ve krizi bizzat yaşamıştır. Hayalleriyle gerçek arasındaki gerilim de buna eklenmelidir. Son olarak da bu gerilimin ve eşikte kalışın metafizik boyutu Tanpınar’ın eserlerine derin anlam katmış, okuyucusunu daima yeni sorular karşısında/eşikte bırakmıştır. Sadece kendi eşikte değildir Tanpınar, o, okuyucusunu da eşiklerde tutabilen nadir yazarlardandır.

Kasım 2010
İNCİ ENGİNÜN

İçindekiler

Türkçe Çeviriye Önsöz, 13

Teşekkür, 15

1. Bölüm: Giriş, 17

2. Bölüm: Her Bir Hikâyenin Yapısal Bölümlenmesi, 36

3. Bölüm: Beş Hikâyede Ortak Olan Yapının Tekrarlanması, 82

4. Bölüm: Yorumsal Önem, 102

Kaynakça, 117

Dizin, 127

TÜRKÇE ÇEVİRİYE ÖNSÖZ

Yirminci yüzyıl Türk edebiyatında edebi bir şahsiyet ve kültürel eleştirmen olarak merkezi bir önem teşkil eden Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hikâye türündeki erken eserlerine son zamanlarda yenilenmiş ilgi gayet memnuniyet vericidir. Otuz yıl kadar önce yazdığım kitabın Türkçe baskısı için değişiklik yapmadım. Örneğin, bibliografik bilgiler eserin orijinal olarak tamamlandığı 1979 yılı için geçerlidir, ve 1983 yılında E.J. Brill tarafından basıldığında geçerliğini muhafaza etmekteydi.

Bu eserin çevirmeni olan değerli eski öğrencim Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nden Dr. Zekeriya Başkal'a içten şükranlarımı sunarım. Aynı zamanda Wisconsin Üniversitesi'nde meslektaşım ve *International Journal of Turkish Studies* adlı derginin editörü Dr. Deniz Balgamiş'a düzeltmelerde çok değerli yardımları için minnettarım. Aynı şekilde Dr. Kaan Durukan'a yardımcı önerilerinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca, Prof. Dr. Saliha Paker ve Prof. Dr. Nüket Esen'e bu kitap İngilizcede ilk kez yayınlandığı zaman yazmış oldukları önemli eleştirileri için burada teşekkürlerimi bildirmek isterim. Özellikle Prof. Dr. İnci Enginün'e yıllar boyunca dostluğu, çalışmalarına göstermiş olduğu ilgiden dolayı ve şahsi ilmi çalışmalarının arasında bu kitabın Türkçe çevirisine sunuş yazısı hazırladığı için teşekkür ederim. Yıllar boyu süren destek ve teşvikleri için eşim Hüsni Atiş ve üç çocuğumuza minnetim sonsuzdur.

SARAH MOMENT ATİŞ
Madison, Wisconsin, Eylül 2010

TEŞEKKÜR

Tanpınar'ın mensur eserlerini çalışma konusunda beni teŐvik ettiği için İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mehmet Kaplan'a teşekkür ederim. Aynı Şekilde aynı üniversiteden Dr. Zeynep Ker- man'ın cömert yardımlarını takdirle anıyorum. Tahlillerle ilgili ay- dınlatici ve yol gösterici nasihatlerinden dolayı Prof. Gernot Wind- fuhr'a derin minnettarlığımı ifade etmek istiyorum. Prof. James Steward Robinson'a özellikle eviri sanatı konusundaki değerli tav- siyelerinden dolayı teşekkür ederim. Bazı önemli durumlarda be- nimkinin devam edebilmesi için kendi araŐtırmasını ve yazmasını yarıda bırakan Prof. Gairdner Moment'a çok minnetimi sunuyo- rum. Aynı Şekilde torunu Ayhan'a sabahın erken saatlerinde küçük Esenbahar'a yardım ettiği için teşekkür ederim. Son olarak pek çok zor yerde bitmeyen iyimserliğini ve desteğini esirgemeyen Hüsni Atiş'e de Şükranlarımı kaydetmek isterim.

SARAH MOMENT ATIŞ
Madison, Wisconsin 1981